

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ЕТНОПСИХОЛОГІЯ”
(для бакалаврів, спеціалістів)

Київ 2006

Підготовлено доцентом кафедри психології *А. М. Львовичіною*

Затверджено на засіданні кафедри психології
(протокол № 8 від 10.03.06)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Львовичкіна А. М. Навчальна програма дисципліни “Етнопсихологія”
(для бакалаврів, спеціалістів). — К.: МАУП, 2006. — 18 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Етнопсихологія”, вказівки до виконання контрольної роботи, питання для самоконтролю, теми контрольних робіт, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Діяльність практичного психолога неможлива без урахування етнопсихологічних, етнокультурних та етносоціальних процесів, які відбуваються у сучасному суспільстві. У цьому зв'язку вивчення дисципліни “Етнопсихологія” є важливою складовою у підготовці професіонала-психолога.

Мету та завдання курсу становить перелік знань та умінь, які мають набути студенти під час вивчення дисципліни “Етнопсихологія”. Отже студент має знати:

- предмет і завдання етнопсихології;
- методи дослідження у етнопсихології;
- основні поняття етнопсихології; основні статичні характеристики етносу (психічний склад етносу, архетипи, ментальність, національний характер, національна свідомість, етнічна самосвідомість);
- основні динамічні характеристики етносу, такі як національні почуття, етнічні стереотипи (автостереотипи, гетеростереотипи), етнічні установки;
- види етнічних конфліктів та стадії їх розвитку;
- шляхи поведінки в етнічному конфлікті;
- шляхи подолання етнічних конфліктів;
- етнопсихологічні особливості ділового спілкування.

Крім того студенти повинні уміти:

- застосовувати різні методи дослідження в етнопсихології;
- використовувати різноманітні методики для дослідження психологічних особливостей етносу;
- надавати консультації щодо застосування певних стратегій поведінки для подолання етнічного конфлікту;
- консультувати щодо особливостей ділового спілкування із зарубіжними партнерами.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ЕТНОПСИХОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва змістових модулів і тем
	Змістовий модуль 1. Етнопсихологія як наука
1	Предмет і міждисциплінарні зв'язки етнопсихології
2	Основні методи етнопсихології
3	Історія розвитку етнопсихології
4	Проблема етносу та нації в етнопсихології
	Змістовий модуль 2. Основні статичні характеристики етносу
5	Психічний склад етносу
6	Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації
7	Психологічна сутність і зміст національного характеру
8	Національна свідомість
9	Етнічна самосвідомість
	Змістовий модуль 3. Основні динамічні характеристики етносу
10	Проблема етнічної установки в етнопсихології
11	Етнічні стереотипи, їх структура та зміст. Причини стереотипізації
12	Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення
13	Етнопсихологія українців
14	Етнічні традиції у діловому спілкуванні
Разом годин: 108	

ЗМІСТ
дисципліни
“ЕТНОПСИХОЛОГІЯ”

Змістовий модуль 1. Етнопсихологія як наука

Тема 1. Предмет і міждисциплінарні зв'язки етнопсихології

Етнопсихологія як галузь психологічної науки. Етнопсихологія та інші галузі знань (етнографія, антропологія, культурологія, історія, соціологія, фольклористика). Предмет етнопсихології. Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології. Причини дискредитації етнопсихологічної науки наприкінці 20-х років ХХ сторіччя у Росії. Психологічна сутність основних понять етнопсихології: етнос, нація, психічний склад, етнічні стереотипи, етнічні конфлікти, націо-

нальний характер, етноцентризм тощо. Гуманістична та прикладна спрямованість етнопсихології. Загальна характеристика основних методів етнопсихології.

Література [2; 8; 14; 15]

Тема 2. Основні методи етнопсихології

Методологічні принципи етнопсихології. Загальна характеристика основних методів етнопсихології.

Кроскультурний напрямок досліджень в етнопсихології. Кроскультурний порівняльний аналіз асоціацій, які викликають певний стимул. Дослідження етнопсихології певних груп. Внутрішньокультурний напрямок досліджень в етнопсихології. Природний експеримент в етнопсихології.

Лабораторний експеримент в етнопсихології. Дослідження етнічних стереотипів методом “підбору рис” і “вільного опису”. Вивчення етнічної свідомості та етнічних стереотипів. Використання асоціативного експерименту в етнопсихології. Шкала соціальної дистанції Е. Богардуса та її модифікований варіант. Метод інтерв'ю як засіб побудови моделі етнічних ситуацій.

Література [2; 8; 12; 14; 15; 17]

Тема 3. Історія розвитку етнопсихології

Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології. Стародавній світ і дослідження відмінностей між народами. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII — перша половина XIX ст.). Становлення етнічної психології у другій половині XII сторіччя. Етнопсихологічні дослідження в Росії та Україні. Причини дискредитації етнопсихологічної науки наприкінці 20-х років у Росії. Розвиток етнопсихології в українській діаспорі.

Основні напрямки розвитку сучасної етнопсихологічної науки. Відродження вітчизняної етнопсихології.

Література [14; 42; 46]

Тема 4. Проблема етносу та нації в етнопсихології

Психологічна характеристика етносу. Умови походження та модифікації етносу: антропологічні, лінгвістичні, культурні. Поняття маргіальності в етнопсихології. Причини маргіалізації.

Соціально-психологічна сутність поняття “нація”. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації. Поняття про національну ідентифікацію. Сучасні процеси національного та державного будівництва.

Література [13; 14; 19; 21]

Змістовий модуль 2. Основні статичні характеристики етносу

Тема 5. Психічний склад етносу

Структурні компоненти психічного складу. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психологічного складу етносу. Визначення поняття “архетип”. Поняття про загальнолюдські та етнічні архетипи. Архетипи українського етносу. Психічний склад як детермінанта розвитку етносу.

Література [14; 45]

Тема 6. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації

Визначення поняття “ментальність”. Емоційний (емотивний), пізнавальний (когнітивний) та поведінковий (конативний) компоненти ментальності, їх головні функції. Поняття про національну ідею, шляхи її реалізації. Особливості формування та розвитку української національної ідеї.

Література [9; 14; 26; 27]

Тема 7. Психологічна сутність і зміст національного характеру

Основні структурні компоненти національного характеру. Визначення поняття “національний характер”.

Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері.

Фактори розвитку національного характеру. Д. Чижевський про риси українського національного характеру. Шляхи визначення національного типу: дослідження народної творчості; вивчення найяскравіших історичних епох; характеристика найвизначніших представників народу.

Література [3–5; 14; 30–32]

Тема 8. Національна свідомість

Визначення національної свідомості, її основні ознаки. Відмінність між національною свідомістю і національною самосвідомістю. Детермінованість національної свідомості соціально-економічними й історичними умовами. Мова і національна свідомість етносу.

Національна свідомість як фактор оптимізації сумісної діяльності людей, їх стосунків, умова гармонізації етнічної індивідуальності.

Література [2; 14; 16]

Тема 9. Етнічна самосвідомість

Психологічні характеристики основних ознак етнічної самосвідомості (усвідомлення етнічної спільності, особливих етнопсихологічних рис, особливостей етнічної культури; усвідомлення себе як суб'єкта етнічної спільності; соціально-моральна самооцінка; етнічна самоідентифікація).

Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу.

Література [2; 8; 14; 18]

Змістовий модуль 3. Основні динамічні характеристики етносу

Тема 10. Проблема етнічної установки в етнопсихології

Поняття про теорію установки та її застосування в етнічній психології. Визначення поняття “установка”. Структура та зміст етнічної установки.

Емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти етнічної установки.

Основні функції етнічних установок у регуляції соціальної поведінки та діяльності представників етносу.

Етнічні установки як передумови формування етностереотипів.

Література [2; 6; 14; 15]

Тема 11. Етнічні стереотипи, їх структура та зміст.

Причини стереотипізації

Сутність етнічних стереотипів. Етнічні стереотипи як складова соціальних стереотипів. Визначення та походження поняття “стереотип”. Основні соціальні функції стереотипів. Визначення поняття “етностереотип”.

Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація).

Поняття про автостереотипи та гетеростереотипи. Явище ефекту “призми”. Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення. Етноцентризм та націоналізм. Роль засобів масової інформації у формуванні стереотипів.

Роль практичного психолога у вирішенні проблеми зниження етноцентризму, стереотипізації оцінок.

Література [6; 14]

Тема 12. Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення

Сутність етнічних конфліктів. Визначення поняття “етнічний конфлікт”. Об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів. Види етнічних конфліктів та стадії їх розвитку. Історичні приклади конфліктів між етносами. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті. Шляхи подолання етнічних конфліктів.

Література [7; 20]

Тема 13. Етнопсихологія українців

Загальний підхід до вивчення особливостей українського етносу. Екологічний чинник у формуванні етносу. Взаємодія з іншими народами і формування українського національного характеру. Вплив геополітичного чинника на український національний характер. Історичний фактор у формуванні української самосвідомості. Релігія як фактор формування українського етносу. Сім'я і формування українського національного характеру.

Література [5; 13; 23; 25; 31; 32]

Тема 14. Етнічні традиції у діловому спілкуванні

Особливості знайомства, звернення, привітання та їх урахування в міжетнічному спілкуванні. Ділове листування, телефонні розмови, відправлення телеграм і факсів. Подарунки закордонним діловим партнерам. Діловий етикет у різних країнах. Особливості британського ділового стилю. Ділові стосунки у Сполучених Штатах Америки. Ділове співробітництво з французами. Мова ділового спілкування в Німеччині. Ділове спілкування з японцями. Діловий стиль та етикет у Китаї. Діловий світ Швеції. Ділове спілкування з італійцями. Особливості ведення бізнесу в Іспанії. Партнерство з корейськими бізнесменами. Бізнес в арабському світі.

Література [14; 24]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Адаптація особистості до нових етнокультурних умов.
2. Психологія шовінізму.
3. Внесок Л. Гумільова у розвиток етнопсихології.
4. Внесок Г. Шпета у розвиток вітчизняної етнопсихології.
5. Етнокультурна специфіка у діловому спілкуванні.

6. Соціальні функції етнічних стереотипів.
7. Актуальні питання етнопсихології у сучасних умовах.
8. Роль засобів масової інформації у формуванні етностереотипів.
9. Шляхи формування культури міжетнічного спілкування.
10. Урахування основних положень етнопсихології у роботі практичного психолога.
11. Урахування національних смаків особистості у процесі естетичного виховання.
12. Закономірності формування етнічних особливостей.
13. Релігія як один із факторів формування та розвитку етносу.
14. Соціокультурні умови духовного відродження етносу.
15. Державність і національне визначення.
16. Національні традиції у становленні й розвитку етнічної самосвідомості українців.
17. Основні динамічні характеристики етносу.
18. Основні статичні характеристики етносу.
19. Міжетнічні конфлікти та шляхи їх подолання.
20. Методи вивчення етнопсихологічних особливостей людей та їх застосування в роботі соціального психолога.
21. Роль соціального психолога в гуманізації міжетнічних відносин у суспільстві.
22. Етнопсихологія українців.
23. Національна ідея та шляхи її реалізації.
24. Характеристика рис українського національного характеру.
25. Етнопсихологія та ділове спілкування.
26. Проблема етнопсихологічної ідентичності особистості в умовах взаємопроникнення культур.
27. Розвиток етнічної самосвідомості особистості в умовах міжетнічних конфліктів.
28. Етнопсихологія французів.
29. Етнопсихологія італійців.
30. Етнопсихологія японців.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконання контрольної роботи передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу. Вибір теми — довільний.

Контрольна робота виконується в учнівському зошиті або на скріплених аркушах формату А4. На титульній сторінці вказується: назва дисципліни: (“Етнопсихологія”); прізвище, ім’я та по батькові студента; домашня адреса; номер групи. Контрольна робота повинна містити план та список літератури. На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента. Роботу необхідно здати в наукову частину у встановлені строки.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Етнопсихологія як наука.
2. Основні напрямки розвитку сучасної етнопсихологічної науки.
3. Етнопсихологія англійців.
4. Предмет етнопсихології.
5. Особливості визначення поняття “нація”.
6. Етнопсихологія жителів США.
7. Зв’язок етнопсихології з іншими галузями знань.
8. Основні завдання етнопсихології у сучасному суспільстві.
9. Етнопсихологія німців.
10. Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології.
11. Визначення поняття “етнос”.
12. Етнопсихологія французів.
13. Гуманістична та прикладна спрямованість етнопсихології.
14. Визначення поняття “психічний склад”.
15. Етнопсихологія японців.
16. Причини дискредитації етнопсихологічної науки наприкінці 20-х років.
17. Визначення поняття “етнічний стереотип”.
18. Етнопсихологія корейців
19. Поняття про національну ідею.
20. Основні методи етнопсихології.
21. Етнопсихологія китайців.
22. Соціально-психологічна сутність поняття “нація”.
23. Шляхи подолання етнічних конфліктів.
24. Етнопсихологія арабів.
25. Сутність поняття “автостереотип”.
26. Сучасні процеси національної та державної побудови.
27. Етнопсихологія українців.

28. Сутність поняття “гетеростереотип”.
29. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.
30. Етнопсихологія українців.
31. Психічний склад етносу.
32. Риси українського національного характеру.
33. Етнопсихологія іспанців.
34. Етнічні установки як передумови формування етностереотипів.
35. Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері.
36. Етнопсихологія росіян.
37. Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення.
38. Роль масової інформації у формуванні етностереотипів.
39. Етнопсихологія італійців.
40. Поняття про національний характер.
41. Явище “ефекту призми”.
42. Етнопсихологія німців.
43. Поняття маргінальності.
44. Роль практичного психолога у вирішенні проблеми зниження етноцентризму.
45. Застосування шкали Богардуса в етнопсихологічних дослідженнях.
46. Актуальні питання етнопсихології у сучасних умовах.
47. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
48. Особливості врахування етнопсихології у діловому спілкуванні.
49. Фактори розвитку національного характеру.
50. Урахування основних положень етнопсихології у роботі практичного психолога.
51. Етнопсихологія шведів.
52. Етнічна самосвідомість.
53. Етнічні особливості ділового спілкування.
54. Психологічна сутність парадоксу Лап’єра.
55. Методи вивчення етнопсихологічних особливостей людей.
56. Роль психолога у гуманізації міжетнічних відносин у суспільстві.
57. Національний характер українців.
58. Сутність парадоксу Лап’єра.

59. Етнічні стереотипи.
60. Психічний склад українців.
61. Проблема етносу та нації в етнопсихології.
62. Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення.
63. Етнопсихологія норвежців.
64. Причини виникнення етнічних стереотипів.
65. Поняття про національні почуття.
66. Психологія фінського народу.
67. Виникнення етнопсихології як самостійної науки.
68. Структура та зміст етнічної установки.
69. Ділове спілкування з американськими партнерами.
70. Етапи розвитку вітчизняної етнопсихології.
71. Застосування природного експериментального дослідження в етнопсихології.
72. Ділове спілкування з німецькими партнерами.
73. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.
74. Архетипи в колективному підсвідомому українців.
75. Особливості ділового спілкування з арабськими партнерами.
76. Детермінованість національної свідомості соціально-економічними та історичними умовами.
77. Особливості застосування кроскультурних досліджень в етнопсихології.
78. Ділове спілкування з французькими партнерами.
79. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.
80. Поняття про етностереотипи.
81. Особливості ділового спілкування з японськими партнерами.
82. Поняття про етнічні гетеростереотипи.
83. Фактори розвитку національного характеру.
84. Етнічні особливості французького народу.
85. Поняття про національні почуття.
86. Етнічні автостереотипи.
87. Етнопсихологія китайців.
88. Психологічний склад української нації.
89. Проблеми формування національної ідеї.
90. Застосування методики кольорового тестування відношень (КТВ) в етнопсихологічному дослідженні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: МГУ, 1988.
2. Бороноев А. О., Павленко В. Н. Этническая психология. — СПб., 1994
3. Гнатенко П. И. Национальный характер: Монография. — Днепропетровск, 1992.
4. Гнатенко П. И. Национальная психология: Монография. — Днепропетровск, 2000.
5. Гнатенко П. І. Український національний характер. — К., 1994.
6. Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Этнические установки и этнические стереотипы. — Днепропетровск, 1995.
7. Грехем Скотт Дж. Конфликты и пути их преодоления. — К., 1991.
8. Етнічна психологія: Навч.-метод. посіб. / За ред. В. Д. Хрущ. — Івано-Франківськ, 1994.
9. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доп. та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994. — С. 7–20.
10. Кон И. С. К проблеме национального характера // История психологии. — М.: Наука, 1971. — С. 141–158.
11. Кон И. С. Национальные особенности психологии людей // Социальная психология. — М.: Политиздат, 1975. — С. 141 — 153.
12. Кожанов А. А. Методика исследования национального самосознания. — М., 1978.
13. Липа Ю. Призначення України. — Л.: Просвіта, 1992.
14. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2002.
15. Павленко В. Н., Таглин С. А. Введение в этническую психологию: Учеб. пособие. — Харьков, 1992.
16. Павленко В. Н., Таглин С. А. Факторы этнопсихогенеза: Учеб. пособие. — Харьков, 1993.
17. Павленко В. М., Таглин С. О. Етнопсихологія: Навч. посіб. — К., 1999.
18. Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. — К., 1996.
19. Пірен М. Етнополітичні процеси у сучасній Україні. — К., 1999.
20. Психология национальной нетерпимости. — Минск, 1998.
21. Солдатенко В. Ф., Крижанівський В. П., Левенець Ю. А. Українська ідея: Історичний нарис. — К.: Наук. думка, 1995.

22. *Стефаненко Т.* Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. — М., 2000.
23. *Субтельний О.* Україна. Історія. — 2-ге вид. — К.: Либідь, 1992.
24. *Сухарев В., Сухарев М.* Психология народов и наций. — Днепропетровск: Сталкер, 1997.
25. *Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи.* — К.: МАУП, 2000.
26. *Хрущ В.* Етнопсихологічні аспекти вивчення української ментальності // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994.
27. *Хрущ О.* Почуття людської ментальності // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994.
28. *Шкляр Л. Е.* Этнос. Культура. Личность. — К.: Наук. думка, 1992.

Додаткова

29. *Бромлей Ю. В.* Очерки теории этноса. — М.: Наука, 1984.
30. *Гнатенко П. И., Кострюкова Л. О.* Национальная психология: анализ проблем и противоречий. — К., 1990.
31. *Григорійв Н.* Українська національна вдача. — Вінніпег, 1941.
32. *Гримич М.* Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. — 1991. — № 8. — С. 27–31.
33. *Данилевский Н. Я.* Россия и Европа. — М., 1976.
34. *Донченко Е. А.* Социальная психика. — К., 1994.
35. *Королев С. И.* Вопросы этнопсихологии в работах зарубежных авторов. — М., 1979
36. *Лебедева Н. М.* Социальная психология этнических миграций. — М., 1993.
37. *Левкович В. В., Танкова Н. Г.* Социально-психологические проблемы этнического сознания // Социальная психология и общественная практика. — М., 1983. — С. 138–153.
38. *Рибчин І.* Геопсихічні реакції і вдача українця. — Мюнхен, 1966.
39. *Скребец В. А.* Экологическая психология: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1998.
40. *Современная зарубежная этнопсихология.* — М., 1979.
41. *Старовойтова Г. В.* Некоторые методологические вопросы определения предметной области этнопсихологии // Социальная психология и общественная практика. — М., 1983. — С. 127–138.
42. *Шпет Г. Г.* Введение в этническую психологию. — СПб., 1996.

43. *Шульдин П. П.* Национальная психология: структура, сущность, социальная роль. — Горький, 1986.
44. *Шульга Н. А.* Этническая самоидентификация личности. — К., 1996.
45. *Юнг К.* Об архетипах коллективного бессознательного // Вопр. философии. — № 1. — 1988.
46. *Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. — Мюнхен: Вид-во УВУ, 1993.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Етнопсихологія”	4
Зміст дисципліни “Етнопсихологія”	4
Теми контрольних робіт	8
Вказівки до виконання контрольної роботи	9
Питання для самоконтролю	10
Список літератури	13

Відповідальний за випуск *Ю. В. Нешикуренко*
Редактор *О. І. Маєвська*
Комп’ютерне верстання *Г. В. Макуха*

Зам. № ВКЦ-2633

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП